

3. Гараймович Д.А. Оценочные понятия в современном гражданском праве / Д.А. Гараймович // Цивилистические записки. Межвузовский сборник научных трудов. – М., 2001. – С. 132–133.
4. Левінас Е. Етика і Безконечність. Діалоги з Ф. Немо / Е. Левінас. – К., 2001. – 140 с.
5. Паліюк В.П. Щодо справедливості, добросовісності та розумності в чинному законодавстві України / В.П. Паліюк // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 2. – С. 42–45.
6. Международное право : [конспект лекций] / сост. В.Е. Живарев. М., 2004. – 96 с.
7. Тункин Г.И. Теория международного права / Г.И. Тункин. – М., 1970. – 381 с.

КОРШУНОВА І. М.,
здобувач кафедри теорії держави та права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 340.12:378

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається методологія вирішення нагальних політико-правових, економічних та інших проблем у державі, які виникають під впливом глобалізації, шляхом формування правосвідомості студентів у системі юридичної освіти. Доведено, що тільки в тісному взаємозв'язку правової психології та правової ідеології під впливом правової настанови може здійснюватись формування високого рівня правосвідомості в студентів у процесі правового виховання й навчання за юридичним фахом.

Ключові слова: правосвідомість, юридична освіта, правова культура, правове виховання, правова настанова, правова система.

В статье раскрывается методология решения насущных политико-правовых, экономических и других проблем в государстве, которые возникают под влиянием глобализации, путем формирования правосознания студентов в системе юридического образования. Доказано, что только в тесной взаимосвязи правовой психологии и правовой идеологии под влиянием правовой установки может осуществляться формирование высокого уровня правосознания студентов в процессе правового воспитания и обучения по юридической специальности.

Ключевые слова: правосознание, юридическое образование, правовая культура, правовое воспитание, правовая установка, правовая система.

The article reveals the methodology of the resolution of the urgent political, legal, economic and other problems in the country arising under the influence of globalization, by creating of the legal awareness of the students in the system of legal education. It is proved that only in the close relationship between a legal psychology and legal ideology, under the influence of the legal guidelines, there can be realized a formation of a high level of legal awareness among the students in the process of legal training and during the lawyer specialty training.

Key words: legal conscience, legal education, legal culture, legal training, legal guidelines, legal system.

Вступ. Генеза правових уявлень майбутніх фахівців права зумовлюється впливом світових глобалізаційних процесів на модернізацію правової системи України, зокрема на її інтеграцію в єдиний економічний, правовий, інформаційний та освітній простір. У зв'язку з цим виникає багато проблем, вирішення яких має здійснюватися різними засобами, починаючи від цілеспрямованого усвідомлення майбутніми правознавцями права як цілісного соціального інституту.

Рівень відповідності соціально-психологічних явищ уявленням про справжнє правове суспільство й правомірну поведінку окремих його суб'єктів визначається у сфері правової психології та оснований на почуттях, емоціях, переживаннях. Криза морально-правових цінностей актуалізує проблеми правового регулювання суспільних відносин на всіх рівнях (економічному, політичному, правовому тощо), що проектує в майбутнє становлення законності й правопорядку в державі та світі.

Історія свідчить, що тільки тоді правотворча й правозастосовна діяльність стає ефективною, коли в цих процесах разом із самоорганізаційними початками пріоритетне місце посідає і свідома, організуюча творчість, розумова робота. При вивченні цих процесів у правотворчості й правозастосуванні теорія права формулює тему правосвідомості й правової культури.

Постановка завдання. Виникає питання, якою мірою осмислене, свідоме ставлення суспільства й індивідів до права зумовлює необхідний правовий стан суспільства, появу нових правових норм, якою мірою емоційне ставлення впливає на правомірну або неправомірну поведінку. Щоб розібратися в цих питаннях необхідним є звернення до проблеми формування правосвідомості юристів як офіційних носіїв права.

Актуальність обраного питання зумовлена тим, що в сучасному суспільстві можна відзначити вкрай низький рівень правової культури, правової свідомості народу й передусім його політичної еліти, а також наявні проблеми в розвитку традиційних напрямів юридичної науки і практики, особливо таких як функціонування судової гілки державної влади, реформування так званих правоохоронної та правозастосовної сфер діяльності [1].

Тому саме нині постає нагальна потреба в підготовці фахівців-правознавців, які водночас мали б ґрунтовні знання як із суто правничих наук, так і з тих, що віддзеркалюють сучасний стан розвитку суспільства [1], формують світогляд юриста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що на сьогодні існує достатня кількість наукових доробок стосовно проблеми формування правосвідомості, у яких детально досліджуються окремі аспекти цієї проблеми. Особливий внесок у дослідження правосвідомості як категорії філософії права зробили вітчизняні вчені: О. Бандура, В. Бачинін, В. Головченко, Ю. Калиновський, С. Максимов, О. Менюк, Є. Назаренко, М. Панов; формування правосвідомості юриста, працівника міліції вивчали М. Костицький, С. Сливка, В. Темченко.

Разом із тим фундаментальних наукових досліджень, які містили б методологію формування правосвідомості, зокрема правосвідомості юристів, на жаль, немає, за винятком окремих доробок. Тому метою статті є визначення місця юридичної освіти у формуванні правосвідомості майбутнього фахівця правової сфери.

Результати дослідження. Питання сучасної правової освіти в контексті приєднання України до європейського об'єднаного (Болонського) процесу у сфері освіти й науки, що передбачає універсалізацію вищої освіти, у тому числі професійної, потребують свого вирішення саме в напрямі її реформування [1]. Очевидно, що характер засобів досягнення конкретної мети залежить від рівня правової культури й правосвідомості [2]. Основними критеріями оцінювання фахового рівня як майбутніх, так і нині практикуючих юристів є рівень їхньої загальної культури в поєднанні зі знаннями правничої теорії та практики в системі їхньої загальної й професійної підготовки [1].

Їхній рівень закладається як у процесі набуття соціального та особистісного досвіду (формують самосвідомість особистості), так і під час правового виховання, що здійснюється суспільними інститутами, у тому числі профільними юридичними навчальними закладами [3].

Обсяг правового виховання багато в чому визначається рівнем правової культури й правосвідомості окремих верств населення [2]. По-перше, досвід державотворення беззаперечно свідчить, що проголошений в Україні конституційний принцип «верховенства права» не може бути втілений у життя без існування високоякісної системи правової освіти й науки. По-друге, у загальній системі вищої освіти й науки в нашій країні загалом і в процесах розбудови правової держави зокрема особливе місце мають посідати вища юридична освіта й наука. Обґрунтуванням такого висновку є така мотивація: на думку російського педагога Б. Бім-Бада, «освіта є провідним і визначальним початком соціалізації, головним інструментом культурної спадкоємності поколінь. Вона знаходиться в динамічній взаємодії з людиною, що розвивається (ураховуючи вікові можливості й обмеження), і процесами її стихійної соціалізації. Освіта є і чинником, і засобом соціалізації». Відповідно, правова соціалізація здійснює формувальний вплив на свідомість індивіда в процесі його соціально-правової діяльності, коли здійснюється обмін значущою інформацією між ним та іншими суб'єктами права. Це може відбуватися як під час стихійного впливу на людину різних соціальних і природних чинників, що деколи мають взаємовиключний характер, так і в разі цілеспрямованої дії на неї створеної впливовими агентами соціалізації системи суспільних механізмів, важливою складовою яких є освіта [4].

Юридична освіта як значуща компонента сучасної системи виховання та навчання є важливим чинником і засобом правової соціалізації особистості. Цю форму освіти можна розглядати також як процес і наслідок раціональної організованої правової соціалізації, у ході якої особистість сприймає зразки правомірної поведінки як матрицю своєї суспільно-правової діяльності. Правове виховання й навчання є найважливішими сторонами єдиного процесу юридичної освіти, сутність якої полягає в русі суб'єктів до значущих цілей, заданих суспільством і опосередкованих не тільки зовнішньою соціокультурною реальністю, а й внутрішнім духовно-етичним і інтелектуальним потенціалом особистості, котра розвивається. Розвиток юридичної освіти повинен бути підпорядкованим головній меті суспільного прогресу – усебічному й повноцінному розвитку особистості. Одержані знання та вміння послугують для людини базовими чинниками правової соціалізації [4].

У процесі освіти суб'єкт, котрий пізнає, розвиває в собі здібності до об'єктивної критики й самокритики, самоаналізу й рефлексії, очищення від соціально-міфологічних помилок і самокоректування своєї суспільної діяльності. Забезпечення ж ефективності юридичної освіти як засобу соціалізації неможливе без звернення до сучасних досягнень психології, педагогіки, соціології, філософії й інших соціально-гуманітарних наук [4].

Освітній простір, у якому протікають процеси правової соціалізації, став необхідною компонентою сучасного світового інформаційного простору, що формується на базі новітніх технологій і значно впливає на індивідуальну й суспільну правосвідомість. І саме юридична освіта покликана взяти активну участь у формуванні соціокультурного простору, необхідно для підготовки як пересічних громадян, так і фахівців правничої сфери [4].

Але тут існують свої фундаментальні проблеми. Так, на думку Альберта Швейцера, сучасні юристи не уявляють собі живого та безпосереднього розуміння права, вони часто задовольняються лише суто технічним підходом до нього [4]. Проблеми юридичної освіти безпосередньо впливають на процеси формування правосвідомості як одного з базових витоків світогляду, посилюються суперечністю патернів правової культури, що переживає трансформаційний період свого розвитку [4].

Правосвідомість є підставою для розвитку праворозуміння (О. Скакун), права й правореалізації (О. Деменко). З метою термінологічної визначеності візьмемо за основу визначення правосвідомості, яке надане авторами монографії «Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні». Правосвідомість – це сукупність оцінних думок і настанов, що визначають ставлення суб'єктів соціальних відносин (соціальних груп, страт, окремого громадянина або суспільства загалом) до права й чинного законодавства, а також практика його застосування, правових (або неправових) звичаїв, ціннісних орієнтацій, які регулюють людську поведінку в юридично значущих ситуаціях [5].

Формування правосвідомості здійснюється протягом усього процесу соціалізації особистості. Основним фактором формування правосвідомості особистості є соціальне середовище, із яким взаємодіє людина [6–8]:

- по-перше, сукупність соціальних, політико-правових інститутів, суспільних організацій, соціальних спільнот, у межах яких індивід реалізує певні соціальні ролі й набуває бажаних соціальних статусів;
- по-друге, це сукупність ролей і статусів, які суспільство пропонує людині;
- по-третє, елементами соціально-правового середовища, що визначають соціалізацію особистості, є сукупність чинних соціальних і правових норм, цінностей, знань, звичок і навиків, умінь, якостей, яких людина набуває, щоб, відповідно до потреб суспільства, грати відповідні ролі й підтримувати набутий статус;
- по-четверте, соціальне середовище, правове поле охоплюють сукупність соціальних, політико-правових інститутів і соціальних технологій виробництва, відтворення й передання культурно-правових зв'язків, цінностей, норм.

Отже, ще раз підкреслимо, що формування правосвідомості – це процес, який триває протягом усієї життєдіяльності індивіда. Оскільки вказаний процес відображає взаємодію суспільства й особистості щодо її розвитку як суб'єкта права, тому вона притаманна цій взаємодії завжди, поки вона існує, оскільки процеси формування правосвідомості відбуваються безперервно протягом усього життя.

Сутність і особливості правової свідомості юристів конкретизуються в змісті правової ідеології та правової психології, у системі властивих цій професійній групі правових знань, уявлень, установок, ціннісних орієнтацій тощо, то можна припустити, що правова свідомість юристів повинна бути теоретичною. До неї підходить такий ступінь вираження, як ідеологічний рівень. Юристи традиційно входять до переліку представників ідеологічного стану. Основна мета науки – виділити конкретні особливості правосвідомості юристів, насамперед ті, котрі дають змогу бути висококваліфікованим фахівцем, суворо й неухильно дотримуватися законності.

Поняття, зміст, структура правосвідомості є предметом дослідження загальної теорії держави та права. Цим проблемам під час власних досліджень значну увагу приділяли відомі теоретики права: Л. Петражицький, М. Рейснер, І. Фарбер, О. Лукашова, О. Назаренко та інші. Відповідно, з одного боку, під правосвідомістю розуміють сукупність ідей, уявлень, почуттів, які відображають ставлення суспільства до права, його структуру, механізм правового регулювання суспільних відносин. З іншого боку, правосвідомість можна розглядати як спосіб впливу права через свідомість окремих індивідів на закріплення навичок їхньої правової позитивної поведінки [4].

Виконання суб'єктами суспільних відносин приписів правових норм, ефективність правореалізаційної діяльності залежить від розуміння ними змісту цих приписів. Видання правових актів, з одного боку, і їхнє втілення на практиці – з іншого, свідчить про існування режиму законності, установлення і зміцнення якого є одним із виявів правосвідомості. З іншого боку, правосвідомість суб'єктів права визначає сутність і принципи системи законодавства, шляхи його реалізації, правові методи й форми вирішення соціально-економічних завдань на певних етапах розвитку держави. Отже, свідомість є психічним відображенням дійсності, відповідно, правосвідомість – правової дійсності, що дає змогу суб'єктам впливати на соціальну дійсність [3; 4].

Продуктивну в методологічному стосунку концепцію, що не зводиться до простої кальки соціально й загальнофілософського підходів до проблеми структури свідомості соціальної сфери права, запропонували О. Дробницький і В. Желтова. Ними були виділені такі форми функціонування правосвідомості юристів:

- 1) інституційна форма функціонування правосвідомості, існує у вигляді документів і у формі живого процесу мислення юристів-професіоналів, яке узгоджує із загальнообов'язковою нормою й підкоряється їй як критерію правильності, законодоцільності думок і рішень; це сфера «законоположень», «юридичного закону», «діючого права»;

2) неінституційна форма функціонування правосвідомості, або недокументальна й неофіційна форма правового мислення, волі й відчуттів, існує у вигляді живого процесу свідомості в його «неопредмеченому» вигляді, що фіксується в письмовій формі «попереднім числом» (теоретичних працях, художній літературі, особистих документах) [9].

Учені, які займаються дослідженнями структури мислення фахівців різних категорій, починаючи із 80-х рр. XX ст., пов'язують професійні якості фахівців насамперед із якостями їхнього професійного мислення і свідомості, зі специфічними способами виконання професійної діяльності. Цей підхід пов'язаний із глибокою й диференційованою інтелектуалізацією всієї суспільної праці. Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що високі вимоги до мовної та розумової правової культури, що висуваються до фахівців-юристів, не залишають сумніву в необхідності організації цілеспрямованої навчальної й виховної діяльності з оволодіння відповідними знаннями, навичками, уміннями та компетенціями [10].

Отже, система правового професійного виховання й навчання визначається як цілеспрямована, планова та організаційна діяльність державних органів і суспільних організацій, під час якої з урахуванням об'єктивних умов суспільного життя у спеціалістів формується система професійних правових знань і уявлень, емоцій, почуттів і установок, що забезпечують їхню свідомо-активну правомірну поведінку в процесі професійної діяльності [4]. А зважаючи на розглянутий вище зв'язок внутрішніх і зовнішніх (соціальних) чинників формування правосвідомості, можна акцентувати на провідній ролі саме виховання у становленні особистості фахівця юридичної сфери [3]. Професійно-правове виховання формує комплекс таких правових і професійних уявлень та переконань, які забезпечують становлення як особистості й фахівця відповідного рівня [4].

Звернувшись до форм правового виховання, необхідно зазначити, що під формами правовиховної роботи розуміють організовану систему правового виховання, яка об'єднує різноманітні методи та засоби й спрямована на підвищення рівня правової культури, зміцнення професійної дисципліни та законності, піднесення правової активності особистості [11]. Важливе місце у процесі правового виховання поряд із засобами й формами посідають і методи цього напрямку виховання. Це пов'язано насамперед із тим, що вони, з одного боку, зумовлюють характер взаємин між вихователями та вихованцями, а з іншого – саме використання прогресивних методів правового виховання дасть змогу вирішити завдання й досягти мети у правовиховній роботі. Визначаючи поняття правового виховання як процес правової соціалізації особистості, сприйняття нею вимог права, його результативного значення, варто підкреслити, що воно має бути системним, систематичним, цілеспрямованим і організованим. І саме цим вимогам повинна відповідати юридична освіта [11].

Суб'єкти у процесі своєї життєдіяльності постійно перебувають у соціальному середовищі, яке впливає на них через певну сукупність факторів та умов соціального характеру, що в юридичній літературі отримали назву багаторівневої системи соціальних інститутів. Соціальне середовище – досить динамічна категорія, вона потребує постійного регулятивного впливу. Правові норми регулюють поведінку суб'єктів у межах цього середовища [11]. І юридична освіта об'єктивно є тією силою, яка сприяє прогресивному регулювальному впливу в сучасному суспільстві. Адже саме юристи не тільки допомагають громадянам захищати легітимними способами свої соціально-економічні й політичні інтереси, а й сприяють інститутам державної влади здійснювати свої повноваження, не виходячи при цьому за межі Закону [4].

У нашій суспільній свідомості є розуміння того, що сучасне право, основане на етичних цінностях, має стати основним регулятором соціальних відносин. Для збільшення значущості права в нашому житті потрібне всемірне підвищення рівня вітчизняної юридичної освіти, яка у зв'язку з перебудовою всієї системи вищої освіти переживає далеко не кращі свої часи. Але, з одного боку, на соціокультурне середовище нашого соціуму впливає історична інерція, під впливом якої громадянин ставиться до права як до чогось другорядного, порівняно з моральними, політичними або економічними цінностями [4]. З іншого боку, криза етичних цінностей, пов'язана з тим, що період «первинного накопичення капіталу»

зробив етично руйнуючий і деморалізуючий вплив на соціокультурне життя нашого суспільства, його негативні наслідки будуть нами ще не скоро подолані [4].

Парадоксальним чином склалося так, що, з одного боку, юриспруденція є «модною» наукою, вивчати яку прагнуть дуже багато молодих людей, але, з іншого – одержувані ними теоретичні знання залишаються далеко не завжди реалізованими на практиці. Через сучасний гіпертрофований попит на юридичну освіту з'явилася безліч пропозицій комерційних навчальних закладів, головною метою яких є зовсім не правове виховання й навчання, а максимальний прибуток. Основним способом навчання тут є надмірна мінімізація сил і засобів, спрямованих на освітній процес. На жаль, значну частину студентів влаштовує такий стан, оскільки їм потрібні не стільки глибокі теоретичні й практичні пізнання, скільки диплом, що є символом підвищення соціального статусу і дає ширші можливості для працевлаштування [4].

У свою чергу, юридична освіта зможе суттєво позитивно впливати на трансформаційні процеси, що відбуваються в державі [4]. І якщо реальна суспільно-правова ситуація дасть абсолютно іншу регулятивну матрицю для соціальної діяльності, то вітчизняна юридична освіта спроможна задати високі принципи і стандарти правової поведінки фахівця [4].

Як зазначалось, процеси виникнення, розвитку й функціонування права безпосередньо пов'язані саме зі свідомою діяльністю суб'єктів суспільних відносин [11]. Серед компонентів свідомості цих суб'єктів виділимо кілька ключових, які зумовлюють ефективність формування правосвідомості майбутнього фахівця юридичної сфери діяльності, а саме: правова поведінка, рівень інтелектуального розвитку, прагнення до самовдосконалення, самосвідомість і правова культура. Кожен із цих компонентів володіє власними характерними рисами, і вбачаємо за доцільне коротко означити їх [3].

Як зазначалось вище, поведінка, регульована нормами права, отримала назву правової. У юридичній літературі під *правовою поведінкою* розуміють соціально значиму, усвідомлену поведінку індивідуальних чи колективних суб'єктів, регульовану нормами права, що зумовлює юридичні наслідки [11]. Цієї точки зору щодо поняття правової поведінки дотримуються й українські науковці. Так О. Скакун зазначає, що правова поведінка – це соціальна поведінка особи (дія чи бездіяльність) свідомо-вольового характеру, регульована нормами права, що зумовлює юридичні наслідки [11].

Правове виховання постійно взаємодіє з *інтелектуальним розвитком* особистості, сутність якого полягає в оволодінні вихованцем певною сукупністю знань про суспільство, природу, навколишнє середовище. Процес розумового виховання необхідно розглядати, з одного боку, як розвиток у особистості розумових сил і здібностей, діалектичного, абстрактного, евристичного, а також системного мислення, а з іншого – оволодіння розумовими операціями (аналізом, синтезом, доказовістю, порівнянням тощо) [11].

Процес постійного розвитку, сходження забезпечують *прагнення до самовдосконалення* й самовияву (С. Рубінштейн). Психологічна сутність у ставленні особистості до себе, її самовдосконалення полягає в тому, що в ній закладена здатність до самоусвідомлення. Пізнання своїх особливостей допомагає людині змінювати себе, корегувати свої дії, долати негативне [12]. *Самосвідомість* – це особлива форма свідомості, вона відображає рівень розвитку свідомості та її спрямованість. Якщо свідомість орієнтована на весь об'єктивний світ, то самосвідомість – на частину, найважливішу для людини, – внутрішній світ. За допомогою самосвідомості особистість пізнає свою сутність, а саме: властивості свого характеру, пізнавальну, емоційно-вольову сфери, потреби, ціннісні орієнтації тощо. У процесі самосвідомості людина є водночас і суб'єктом, і об'єктом пізнання. Центральними й найбільш дослідженими структурними компонентами самосвідомості є феномени саморегуляції, самооцінки, самоаналізу. Самосвідомість розвивається, змінюється, збагачується протягом життя людини [12].

Правова культура як основний об'єкт правовиховного впливу в системі юридичної освіти охоплює всі правові явища в динаміці їхнього розвитку, характеризується та визначається станом загальної культури населення, якістю національного законодавства, існуванням гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, рівнем правосвідомості, станом

правопорядку, законності і юридичної практики. Правова культура окремих громадян або соціальних груп є своєрідним поєднанням правової культури суспільства та правової культури окремих осіб, які утворюють ці групи, а правова культура особистості є похідною від правової культури суспільства. Відповідно, правова культура особи складається із правової свідомості, правових знань, правових переконань, правової поведінки, діяльності із реалізації норм права, правових почуттів і передбачає її соціально-правову активність, нетерпимість до протиправної діяльності [3; 11].

У процесі правового виховання студентів-юристів передусім формуються такі види правової культури, як *професійна* (притаманна особам, які спеціально займаються правовою діяльністю, мають глибоке знання законодавства, правильне розуміння принципів права й механізму правового регулювання, професійне ставлення до права і практики його застосування); *теоретична* (сукупність наукових знань про сутність права, механізм правового регулювання), що виникає в науковців-правознавців; вони ґрунтуються на побутовій (характеризується рівнем дотримання правових знань і переконань у повсякденному житті в міру реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків) [11].

Невід'ємним елементом правової свідомості є правова настанова, яка характеризує її вольовий бік, охоплює мотиви правової поведінки, відтворює готовність до її певного варіанта, передбачає оцінювання правової інформації й намір діяти згідно з оцінкою. Сукупність правових настанов індивіда чи певної групи, які безпосередньо формують їхню програму діяльності в правовій сфері, становить правову орієнтацію [13]. У ході виховного процесу, окрім системи правових знань, у студентів має формуватись висока повага до права та глибока переконаність у необхідності свідомого виконання його вимог, сприйняття права як найвищої соціальної цінності. До того ж має бути установка на активну правомірну й професійно значущу поведінку, що передбачає готовність до виконання будь-якого професійного обов'язку, точне й неухильне застосування вимог правових норм, принциповість у боротьбі із правопорушеннями, прагнення до справедливості, визнання необхідності самовдосконалення тощо [14]. Тому ці засади й мають бути правовими настановами майбутнім фахівцям, виявленням їхньої прямої волі на навчання юриспруденції, основане на свідомій повазі до права.

Усі ці компоненти правосвідомості формуються в процесі правового виховання шляхом набуття позитивних уявлень, поглядів, цінностей, почуттів та емоцій і є тією ланкою, яка забезпечує соціалізацію студента-юриста як особистості і як фахівця.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, можна дійти висновку, що правове виховання – це цілеспрямована, організована, послідовна, систематична та системна діяльність з боку держави, її органів, установ і організацій, інших учасників правовиховної діяльності з метою формування в особистості належного рівня *правової свідомості й правової культури*, законслухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності [11].

Юридична освіта є одним із основних чинників формування як правової свідомості, так і загалом світогляду сучасної людини. Дієве використання юридичної освіти в контексті правової соціалізації можливе тільки за умови наявності відповідної вимогам часу науково обґрунтованої методології та інноваційних освітніх засобів (хронологічних навчальних планів, конкретних дидактичних методів, розвиненої інфраструктури, продуманої стратегії й обґрунтованої тактики навчання, кваліфікованих науково-педагогічних кадрів і фахівців) [4]. Тільки в тісному взаємозв'язку правової психології та правової ідеології під впливом правової настанови може здійснюватись формування високого рівня правосвідомості у процесі набуття соціального й особистісного досвіду, правового виховання та навчання за фахом юриста.

Список використаних джерел:

1. Сущенко В.М. Сучасні проблеми реформування юридичної освіти і науки в Україні / В.М. Сущенко // Наукові праці. – Т. 69. – Вип. 56. – С. 184–186.
2. Калиновський Ю.Ю. Правове виховання як домінанта розвитку правової культури та правосвідомості українського суспільства / Ю.Ю. Калиновський // Проблеми правового виховання в сучасній Україні («Круглий стіл»). – 2009. – № 103. – С. 253–255.

3. Підчасов Є.В. Правосвідомість як форма соціалізації особистості / Є.В. Підчасов // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Серія «Психологія». – Х. : ХНПУ, 2012. – Вип. 42. – Ч. II. – 228 с.
4. Гуляихин В.Н. Юридическое образование как фактор и средство правовой социализации российских граждан / В.Н. Гуляихин // Современное образование. Серія «Право и образование». – 2010. – № 10. – С. 59–70.
5. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : [монографія] / [Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань та ін.]. – Х. : Право, 2009. – 352 с.
6. Лозовой В.О. Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці : [монографія] / В.О. Лозовой, Л.М. Сідак. – Х. : Право, 2006. – 256 с.
7. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність / Ю.Ю. Калиновський. – Х. : Право, 2008. – 288 с.
8. Єрмоленко Д.О. Правосвідомість молоді: теоретико-правові засади : [монографія] / Д.О. Єрмоленко. – Запоріжжя : Клас. приват. ун-т, 2012. – 291 с.
9. Желтова В.П. Философия и правосознание / В.П. Желтова, О.Г. Дробницький // Философия и ценностные формы сознания. – М., 1978. – С. 158–161.
10. Павленко Ж.А. Особенности профессионального мышления юриста / Ж.А. Павленко // Логіка і право : матеріали IV Міжн. наук.-практ. конф. «Логіка і право», Харків, 11 травня 2012 р. / наук. ред.: докт. філос. н., проф. О.М. Юркевич. – Х. : Вид. «ФО-П Корецька Л.О.», 2012. – С. 37–39.
11. Зайчук О.В. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Хрінком Інтер, 2006. – 317 с.
12. Психологія : [навчальний посібник] / [О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, В.Л. Зликов та ін.] ; за наук. ред. О.В. Винославської. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 352 с.
13. Теорія держави і права : [посібник для підготовки для державних іспитів] / за аг. ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2012. – С. 172.
14. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : [навчальний посібник] / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихоміров. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 495 с.

